

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Projevy nenávisti v demokratickém právním státě

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2014
VII. ročník

Autor: Daniel Askari
Konzultant: doc. JUDr. Jan Wintr, Ph. D.

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO a jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15. 4. 2014

.....

Daniel Askari

Obsah

Úvod.....	3
1. Projevy nenávisti a jejich omezování.....	4
2. Zákaz projevů nenávisti v mezinárodním právu	6
2. 1. Mezinárodní smlouvy.....	6
2. 2. Zakotvení <i>hate speech</i> v obyčejovém právu a jeho definice	7
3. Soudní posuzování projevů nenávisti.....	9
3. 1. <i>Hate speech</i> v zemích common law	9
3. 2. Evropský soud pro lidská práva	10
3. 3. česká republika	11
3. 4. Problematické aspekty soudního rozhodování.....	12
4. Skupiny nově chráněné před nenávistnými projevy.....	13
Závěr.....	15
Seznam použitých pramenů	16
Anotace.....	20

Úvod

Antidiskriminační opatření jsou nedílnou součástí moderního systému ochrany lidských práv v Evropě. Jedná se o téma, které vyvolává vášnivé spory o to, kde vlastně končí svobodné jednání jednotlivce v demokratické společnosti a kde už začíná nepřípustné zasahování do integrity ostatních. Ještě kontroverznější je téma této práce, která se zabývá fenoménem trestání tzv. *hate speech*, či nenávistných projevů. Zde se soustředíme na jejich trestní právní postih, avšak je třeba zdůraznit, že v některých zemích se při právní regulaci těchto projevů preferuje náprava prostřednictvím nástrojů práva civilního. Je tedy třeba mít na paměti, že otázka, do jaké míry má svoboda projevu podléhat ochraně, se prolíná právem soukromým i veřejným. Níže se pokusíme shrnout základní argumenty pro a proti omezování svobody projevu jednotlivce ve prospěch ochrany práv menšin a popsat sjednocující mezinárodní právní úpravu trestání projevů nenávisti. Na některých případech ze soudní praxe pak ilustrujeme pestrou škálu praktických přístupů k této problematice, a už jde o libertariánství, které se poslední půlstoletí uplatňuje ve Spojených státech, nebo velmi vysokou úroveň regulace, jejíž vlajkovou lodí je Evropa. Na závěr otevíráme otázku trestání projevů netolerance, potažmo nenávisti vůči relativně nově chráněným skupinám obyvatel, jakými jsou ženy nebo sexuální menšiny.

1. Projevy nenávisti a jejich omezování

Svoboda projevu patří mezi základní politická práva zakotvená ve všech moderních lidskoprávních dokumentech.¹ A koliv panuje všeobecný konsensus ohledn nutnosti ochrany svobody projevu, zásadn se liší pohledy na její funkci – potažmo na míru a zp soby její ochrany – nebo lze na projev hled t jako na primárn politický nástroj sloužící k podpo e demokratického charakteru státu, anebo prost edek společenské seberealizace jednotlivce.² První p ístup je možné vypořádat v judikatu e Evropského soudu pro lidská práva, který ochranu projevu vnímá p edevším optikou „demokratické společnosti“.³ Výbor pro lidská práva OSN svobodu projevu logicky vnímá více apoliticky a definuje ji pom rn široce jako „zahrnující všechny formy subjektivních myšlenek a názor , které mohou být sdíleny s ostatními“.⁴

Žádného základního práva nesmí být zneužito a všechna práva a svobody mají být omezeny v p ípad , že by jejich konkrétní uplatn ní nep ípustn a nep ím en zasahovalo do sféry jiných osob. Obecn tedy právo chrání na jedné stran jednotlivce p ed projevy zasahujícími do jejich osobní integrity (zejm. ochrana p ed pomluvou), tak i skupiny obyvatel p ed projevy nenávisti (b žn se užívá anglického pojmu *hate speech*). Je však obtížné definovat, co to p esn *hate speech* je, a žádnou definici ěsto neobsahují dokonce ani dokumenty, které s tímto pojmem p ímo pracují.⁵ Pod *hate speech* lze zpravidla ědit jak projevy p ímo vyzývající k nenávisti, diskriminaci ě dokonce násilí v ěi konkrétní skupin obyvatel, tak i popírání n kterých závažných zlo in minulosti (zejm. popírání holocaustu). Vášnivě debaty se však vedou o tom, zda je správně a rozumně tyto projevy nenávisti v bec stav t mimo zákon, a pokud ano, do jakě míry. Nejprve se tedy pokusíme shrnout základní argumenty obou stran.

Zastánci trestání projev ů nenávisti se opírají nejen o jejich p ímě negativní následky, ale i následky nep ímě a pom rn ěsto se také uchylují k tzv. *slippery slope* argument ům (když

¹ Čl. 19 Všeobecné deklarace lidských práv, Čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Čl. 10 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, Čl. 11 Listiny základních práv Evropské unie a Čl. 17 Listiny základních práv a svobod ČR.

² Wagnerová, E. Čl. 17 (Svobodný projev a právo na informace). In: Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 425.

³ *Handyside v. United Kingdom*, Č. 5493/72, rozsudek, § 49.

⁴ Stanovisko Výboru pro lidská práva OSN v p ípadu *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*. UN. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 a 385/1989, § 11.3.

⁵ Poukazuje se na to nap . v souvislosti s americkými vysokoškolskými etickými kodexy zakazujícími *hate speech*. K tomu: Gould, J. B. *Speak No Evil: Triumph of Hate Speech Regulation*. Chicago: University of Chicago Press, 2005, s. 13.

stát nesankcionuje projevy nenávisti, jako by aproboval nenávist samou). Hlavním obecným důvodem pro zákaz nenávistných projevů má být ochrana lidské důstojnosti, která je porušena nejen zásahy do fyzické integrity, ale i urážlivými i ponižujícími slovy.⁶ Je nepochybné, že žijí-li v prostředí, kde jsou běžnou normou invectivy na jejich adresu, je zásadně ohrožena jejich psychika a nastupuje u nich pocit méněcennosti⁷ a odcizení, který nemůže vést k harmonickému soužití společnosti. Před takovými následky pak musí do určité míry ustoupit i tak zásadní pilíř liberální demokracie jako je svoboda projevu.⁸ V regionech, nad kterými visí trpké zkušenosti s genocidou v minulém století, je možné sledovat velmi silný přiklon k „preventivnímu“ potlačování jakýchkoliv netolerantních projevů.⁹

Toto bývá také nejčastěji předmětem kritiky odporu omezování svobodného projevu. Za nevhodný považují empirický přístup, kdy jsou velmi restriktivně omezeny projevy dotýkající se skupin, které byly v minulosti již perzekuovány (v Evropě Židé a ve světě obecně především rasové a etnické definované skupiny), zatímco jiné projevy nenávisti jsou postihovány méně nebo vůbec.¹⁰ Poukazuje se také na nepravdivost hypotézy, že omezení projevů nenávisti významně přispívá k prevenci zločinů proti lidskosti i genocidy.¹¹ Dále se připomíná, že existují země, kde se velmi podobné právní normy regulující nepřípustné projevy zneužívají k porušování základních práv – a už se jedná o antihomosexuální zákony v Ruské federaci¹² nebo trestání rouhání především v islámských zemích.¹³

Další námitky jsou specifické pro trestní právní sankcionování. Například i když nenávistný projev sám o sobě skutkovou podstatu trestného činu, mohou se objevit poměrně nečekané, až bizarní konotace třeba v podobě ústavních. Za příklad může posloužit případ *Jersild proti Dánsku*, který se na konci osmdesátých let dostal před Evropský soud pro lidská

⁶ Bright, A. Hate Speech and Equality. *UCL Jurisprudence Review*. Vol. 12, s. 112-126.

⁷ Srov. například pokus, který byl proveden na afroamerických dětech navštěvujících rasově segregované školy ve Spojených státech v 50. letech. V něm se ukázalo, že afroamerické děti žijící v diskriminačním prostředí považují sebe samy za podlé. Viz *Brown v. Board of Education Topeka, Kansas*, 347 US 483 (1954).

⁸ Parekh, B. *Is There a Case for Banning Hate Speech?* In: Herz, M., Molnar, P. *The Content and Context of Hate Speech*. New York: Cambridge University Press, 2012, s. 43-44.

⁹ Viz níže rozebranou judikaturu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu a Evropského soudu pro lidská práva.

¹⁰ Postihovat všechny projevy nenávisti by ostatně nebylo možné a bylo by v rozporu se základními principy svobody, jak poukazuje Parekh (Parekh, B. Viz cit. Pozn. . 8, s. 40).

¹¹ Baker, C. E. *Hate Speech*. In: Herz, M., Molnar, P. Viz cit. Pozn. . 8, s. 67-69.

¹² *Russia 2013 Human Rights Report*. U. S. Department of State, s. 28.

¹³ Viz například Kirk, J. *Is Hate Speech Becoming the New Blasphemy? Lessons from an American Constitutional Dialectic*. *Penn State Law Review*. Vol. 114 (2009), s. 571.

práva. Střezovatelem zde byl novinář, který se rozhodl natočit reportáž o rasistických sklonech radikalizující se mládeže, přičemž po číselném a později odvysílal rozhovor se dvěma mladými muži, v němž z jejich strany padly jednoznačně rasistické výroky.¹⁴ Není nijak překvapující, že byli trestně stíháni autočímto výroky, ovšem prokurátor se rozhodl obvinít i novináře, který měl mladíky svými otázkami ke spáchání trestného činu navést a zveřejněním rozhovoru jej umožnit.¹⁵ Novinář byl odsouzen, odsouzení bylo potvrzeno všemi domácími instancemi a musel to být právě až štrasburský soud, který takovou konstrukci odmítl.

2. Zákaz projevů nenávisti v mezinárodním právu

2. 1. Mezinárodní smlouvy

Ačkoli nebývá běžné, že se státy v mezinárodních lidskoprávních úmluvách zavazují k určitým konkrétním opatřením omezujícím základní práva, u nenávistných projevů takové normy existují. Tou základní je čl. 20 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech 1966 (MPOPP),¹⁶ dle něhož jsou státy povinny zakázat zákonem jakoukoliv „národní, rasovou i náboženskou nenávist“.

Podobné ustanovení, které nalezneme v MPOPP, se nachází i v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965 (ÚORD).¹⁷ Její čl. 4 zavazuje státy, aby za trestné činy prohlásily „jakékoliv rozšířené ideje založené na rasové nadřazenosti nebo nenávisti“. Požadavky této normy jsou přísnější než čl. 20 odst. 2 MPOPP, čímž mezi oběma úmluvami vzniká určitá napětí. Obě smlouvy jsou přitom závazné a mají celosvětovou působnost, jelikož MPOPP má 167 smluvních stran a ÚORD dokonce 176.

Tento konflikt má tři různé potenciální řešení. První z nich vede přes čl. 19 odst. 3 MPOPP. Jedná se o obecné ustanovení chránící svobodu projevu, který připouští taková její omezení, která jsou nutná a slouží k ochraně práv nebo povinností jiných. Pokud bychom akceptovali, že čl. 20 odst. 2 je nejnižší možný standard boje proti nenávistným projevům, ale skrze obecné ustanovení čl. 19 lze odvodit širší ochranu, umožnili bychom státům jednat v souladu s MPOPP i ÚORD. Druhá možnost je připustit určitou diskreci států v provádění čl. 20 po vzoru doktríny *margin of appreciation*, již uplatňuje Evropský soud pro lidská práva.¹⁸

¹⁴ *Jersild v. Denmark*, č. 15890/89, rozsudek Velkého senátu, §§ 9-11.

¹⁵ Tamtéž, §§ 12-18.

¹⁶ V. R publikován pod č. 120/1976 Sb.

¹⁷ V. R publikována pod č. 95/1974 Sb.

¹⁸ Srov. *Winfrove v. United Kingdom*, č. 17490/90 nebo *Gerger v. Turkey*, č. 24919/94.

Toto se však jeví jako nevhodná cesta, nebo v celosvětovém kontextu by mohlo dojít k úplnému rozšíření tak širokých pojmů, jako je „nenávisť“ nebo „podněcování“. Tedy způsob, jak uvést obě úmluvy do souladu, je interpretace nenávistných projevů skrze jejich kontext (viz výše). Ta totiž má vést k definici koherentních principů, které sice dopadají na rozšířený široký okruh případů, ale nejsou v rozporu.¹⁹

Z regionálních lidskoprávních úmluv pak trestnost projevů nenávisli zakotvuje jako jediná Americká úmluva o lidských právech z roku 1969 v čl. 13 odst. 5.²⁰ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (dále jen Evropská úmluva) žádné takové ustanovení neobsahuje a postupuje se podle obecných principů proporcionality a zákazu zneužití práv (viz níže).

2. 2. Zakotvení *hate speech* v obyčejovém právu a jeho definice

Kromě závazných smluv podle kterých zdroj existuje v mezinárodním právu i obyčejové pravidlo, podle nějž mají státy aktivní povinnost postihovat projevy etnické (populární rasové i náboženské) nenávisli. Souvisí to se zákazem rasové diskriminace, který je považován dokonce za součást kogentního mezinárodního práva.²¹ Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu v roce 2003 prohlásil, že „*nenávistné, etnický nebo jinak diskriminující projevy jsou v rozporu s normou obyčejového mezinárodního práva zakazující diskriminaci*“.²² Soud se odvolává na bohatou vnitrostátní i mezinárodní praxi, které byl položen základ v roce 1946, kdy Norimberský válečný tribunál shledal Julia Streichera vinným ze zločinů proti lidskosti. Streicher se však podle všeho nepodílel na holocaustu samém, nýbrž byl jedním z hlavních autorů nacistické antisemitské propagandy (například známé publikace *Der Giftpilz*). Tribunál však toto jeho angažmá považoval za postačující ke spáchání zločinu podle mezinárodního práva.²³

Za další významný signál, že *hate speech* je obyčejovým mezinárodním právem zakázán, se považuje vyjádření Výboru pro odstranění rasové diskriminace v případě *Hagan v. Australia*. V něm Výbor rozhodl, že slovo „*nigger*“ je za každých okolností „*urážlivé v podmínkách souasně společností*“.²⁴ Příklad byl zajímavý proto, že dané urážlivé slovo

¹⁹ Mendel, T. *Does International Law Provide for Consistent Rules on Hate Speech?* In: Herz, M., Molnar, P. Viz cit. Pozn. č. 8.

²⁰ Srov. Bertoni, E. Hate speech under the American Convention on Human Rights. *ILSA Journal of International & Comparative Law*. Vol. 12, Issue 2 (Spring 2006), s. 569-574.

²¹ Šteplka, J., Šturma, P. *Mezinárodní právo ve ejně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 113.

²² *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze*, Case No. ICTR-99-52-T, rozsudek z 3. prosince 2003, § 1076 (zdroj: www.unict.org).

²³ Pro shrnutí rozsudku ve věci *Streicher* viz: <http://avalon.law.yale.edu/imt/judstrei.asp>.

²⁴ *Stephen Hagan v. Australia*, U.N. Doc. CERD/C/62/D/26/2002 (2003), § 7. 3.

sloužilo jako přezdívka australského sportovce E. S. Browna, po němž má být pojmenován fotbalový stadion. Tato přezdívka přitom podle všeho nemá diskriminační zabarvení ani v době svého vzniku, natož pak v okamžiku, kdy málo být na Brownovu přesto takto pojmenováno přislušné sportoviště. I přes jednoznačně nediskriminační kontext však Výbor toto slovo prohlásil za celosvětově nepřijatelné, čímž mimo jiné zdůraznil, že pracuje s jakýmsi celosvětovým obyčejným standardem projevů nenávisti.²⁵

Závazných definic pojmu *hate speech* najdeme jak v právních předpisech, tak v judikatuře jako šafránu. K obsahu zakázaných nenávistných projevů se z mezinárodních justičních orgánů nejjasněji vyjádřil již citovaný Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu: „*Projevem etnické nenávisti je takový projev, který je založen na stereotypech pojmících se k dané etnici s cílem jejího osídlení*“.²⁶ V daném případě šlo o vyjádření, kdy obviněný upozoroval na to, že 70% vozů taxi je ve Rwandě vlastněnými příslušníky kmenů Tutsi. Podle soudu bylo irelevantní, zda se jednalo o výrok pravdivý, nebo o naplnění zakázaného projevu nenávisti stačilo, že byl vyjádřen stereotyp, jehož cílem bylo hanit danou etnickou skupinu. Tribunál tedy zdůrazňuje roli kontextu, ve kterém je posuzovaný projev vyjádřen. A koliv tento koncept vyvolává pochybnosti vzhledem k požadavku na právní jistotu, při bližším zkoumání je téměř vždy třeba dojít k závěru, že závadnost projevu musí záviset na souvislostech, v nichž je vyjádřen.²⁷

Poněkud přesnější definici pak poskytuje Rada ministrů Rady Evropy ve svém doporučení ohledně *hate speech* z roku 1997. Podle něj spadají pod tento pojem „*všechny formy projevů, které šíří, podněcují, propagují nebo obhajují rasovou nenávist, xenofobii, antisemitismus a všechny další formy nenávisti postavené na netolerantnosti*“.²⁸ I zde je ovšem vidět hlavní problém všech definic nenávistných projevů, totiž velký prostor, který poskytují pro interpretaci. Význam této definice je však zjevně regionální a jen slabě se uplatní při tvorbě obecného mezinárodního obyčejů.

²⁵ K tomu více viz: Mello, M. Hagan v. Australia: A Sign of the Emerging Notion of Hate Speech in Customary International Law. *Loyola of L. A International and Comparative Law Review*. Vol. 28, 2006, s. 365-378.

²⁶ *Prosecutor v. Nahimana*, viz výše Pozn. 20, § 1021.

²⁷ K tomu například známý americký případ falešného požárního poplachu, jenž zmíníme níže. Srov. *Schenck v. United States*, 249 US 47 (1919).

²⁸ Doporučení Rady ministrů Rady Evropy. R (97) 20 z 30. října 1997, příloha, lánek o příměrnosti doporučení.

3. Soudní posuzování projevů nenávisti

3. 1. *Hate speech* v zemích common law

Zdaleka nejširší ochranu svobody projevu je možné najít ve Spojených státech amerických, kde je její ochrana zakotvena v Prvním dodatku k ústavě. V souvislosti s bojem za práva Afroameričanů přistoupily některé státy v padesátých a šedesátých letech minulého století ke kriminalizaci takových projevů, které vyzývají k násilí vůči skupinám obyvatel. Nejvyšší soud se nejprve opatrně vydal cestou aprobace takové legislativy,²⁹ ovšem stalo se tak na počátku padesátých let minulého století, kdy se pod vlivem tzv. *mccarthismu* nezdráhal posvítit ani velmi kontroverzní zákony obsahující přísné trestní sankcionování propagace komunismu.³⁰ Později, v roce 1969, učinil soud žádost své praxi velmi extenzivního výkladu Prvního dodatku³¹ a k regulaci *hate speech* zaujal negativní postoj, když uplatnil tzv. *Brandenburg test*. Podle něj je možné postihnout jen takové projevy vyzývající k násilí, „jejichž cílem je podnícovat nebo zapříčinit bezprostřední protizákonný skutek (*imminent lawless action*) a je pravděpodobné, že daný skutek doopravdy nastane“.³²

Akoliv se toto kritérium z evropského hlediska jeví jako příliš přísné (kauzalitu mezi konkrétním projevem a násilným i diskriminačním skutkem je ve většině případů nemožné prokázat), dva soudci připojili k rozhodnutí ve věci *Brandenburg v. Ohio* odlišné stanovisko, v němž zastávají ještě extrémnější názor, podle něhož nemá být projev postihován, pokud není zcela jisté, že vyvolá nezákonný následek. Za příklad postihnutelného projevu dávají diváka, který v divadle plném lidí nepravdivě zvolá: Hoří! Podnícováním k násilí však přísně vzato k násilným činům nevede přímo, je vždy třeba mezi látku, totiž osoby, která se musí sama rozhodnout jednat, bytí někým intenzivně ovlivněna.³³ Od testu poprvé použitého v rozsudku *Brandenburg* a z něj vyvozené doktríny zřejmého hrozícího nebezpečí (*clear and imminent danger*) se Nejvyšší soud doposud neodchýlil, ovšem judikatura nyní ukazuje, že i tato doktrína může být poměrně flexibilní. Jako příklad je možné uvést rozhodnutí *Black* z roku 2003,³⁴ v němž soudci došli k názoru, že kriminalizace pálení kříže může být za určitých

²⁹ *Beauharnais v. Illinois*, 343 US 250 (1952).

³⁰ *Dennis v. United States*, 341 US 494 (1951).

³¹ Který nepochybně přetrvává dodnes, nejnověji například v případě omezování příspěvků na volební kampaně. *Citizens United v. Federal Election Commission*, 558 US 310 (2010).

³² *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444,447 (1969).

³³ Odlišná stanoviska soudců Blacka a Douglase k rozsudku *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444,447 (1969).

³⁴ *Black v. United States*, 538 US 343 (2003).

okolností v souladu s ústavou, nebo se jedná o praktiku používanou v minulosti hnutím Ku Klux Klan k zastrašování Afroameričanů.

Ve Spojeném království naproti tomu byl již v roce 1965 přijat první zákon zavádějící trestný čin hromadné pomlavy (*group libel*),³⁵ a to bez požadavku, aby takový projev přímo vedl k násilnému jednání. Tento zákon byl přijat s tím, že pokud by stát dal prostor nenávislým vyjádřením, mohla by tato ve svém souhrnu v průběhu času vést k podkopání veřejného pořádku.³⁶ Podobné zákony proti hanobení (*vilification*) existují i v Austrálii, kde je ovšem v některých státech trestné výlučně hanobení na základě rasy a nikoliv náboženství, což vede k řadě praktických problémů.³⁷

3. 2. Evropský soud pro lidská práva

V Evropě je problematika nenávislých projevů do značné míry harmonizována judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Ten obecně chrání svobodu slova poměrně široce a říká, že ochrana čl. 10 Úmluvy „*se nevztahuje jen na projevy, které jsou přijímány pozitivně a nejsou považovány za urážlivé, nýbrž i na ty, které šokují, urážejí a popuzují stát nebo kteroukoliv část obyvatelstva*“.³⁸ Jak jsme již uvedli výše, z Evropské úmluvy nevyplývá pro státy přímý závazek trestat hanobící projevy, a tak jsou pro tuto problematiku relevantní obecná ustanovení, zejména čl. 10 odst. 2, který stanoví, že výkon svobody projevu „*může podléhat takovým ... omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu ochrany pořádku a ... ochrany pověstí a práv jiných*“. Kromě toho je také významný čl. 17 zakazující zneužití kteréhokoliv z Úmluvou garantovaných práv.

Obecně lze říci, že projevy extremistických ideologií nepožívají ochrany Úmluvy. Je však třeba podotknout, že Evropský soud pro lidská práva aplikuje čl. 17 přímě dále více sporadicky, a to navíc výhradně v souvislosti s projevy pravicového, nikdy levicového extremismu,³⁹ by za výjimku je považováno velmi staré rozhodnutí EKLP z roku 1957 ve věci *Komunistická strana Německa proti Německu*.⁴⁰ V recentní judikatuře soud stížnosti zpravidla

³⁵ Race Relations Act of 1965; dnes je podobná norma obsažena v Equality Act of 2010.

³⁶ Barendt, E. *Freedom of Speech*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2005, s. 171.

³⁷ Geleber, K. Hate Speech in Australia: Emerging Questions. *The University of New South Wales law journal*. Vol. 28, Issue 3, 2005, s. 861-863.

³⁸ *Handyside v. United Kingdom*, č. 5493/72, rozsudek, § 49.

³⁹ Kosa, D., *Kapitola XX. Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)*. In: Kmec, J., Kosa, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1016.

⁴⁰ *Communist Party of Germany v. Germany*, č. 250/57, rozsudek.

meritorn projedná (tedy neaplikuje čl. 17 písmo), avšak setrvale opakuje, že i obecnou limitací klauzule čl. 10 odst. 2 je třeba aplikovat „ve světle čl. 17“.⁴¹ V takových případech se uplatní běžný test proporcionality.⁴²

Ze všeho nejprve jí se ESLP dívá na projevy antisemitismu, přičemž příslušné stížnosti jsou i v současné době běžně odmítány pro nepřijatelnost na základě čl. 17. Příkladem je případ *Pavel Ivanov proti Rusku*, v němž se stěžovatel domáhal ochrany poté, co byl odsouzen za podněcování k etnické nenávisti, kterého se měl dopustit tím, že vydal publikaci prohlašující, že zdrojem všeho zla je sionisticko-fašistické vedení Židovstva. Soud zopakoval, že antisemitské projevy nikdy nepožívají ochrany čl. 10,⁴³ přičemž pozoruhodné navíc tyto případy porovnal k případu, kdy se skupina muslimů paušálně spojuje s terorismem.⁴⁴ Tím byl nejspíše vyřešen dosavadní rozpor v přístupu soudu k antimuslimským projevům, na kterých v některých srovnatelných případech čl. 17 písmo uplatněno v minulosti nebylo.⁴⁵ Za exces je někdy považován případ *Garaudy proti Francii*,⁴⁶ v němž byla odmítnuta stížnost francouzského spisovatele, autora knihy „*ty i základní mýty izraelské politiky*“, který byl odsouzen za výroky o „šoa byznysu“ a zpochybnění Norimberského procesu.⁴⁷

3. 3. Česká republika

Ústavní soud České republiky zaujal v prvních letech svého působení na poli svobody projevu poměrně tvrdý přístup, když judikoval, že „*vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku ... a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany*“.⁴⁸ V těchto slovech je poměrně obtížné nevidět snahu o definici „správných“ a „špatných“ názorů. V roce 2005 ovšem Ústavní soud svou pozici korigoval a v zásadě totožnými slovy se přihlásil k názoru ESLP vyslovenému v rozsudku *Handyside*.⁴⁹

V českém trestním zákoníku jsou trestné činy spočívající v projevech nenávisti zakotveny především v § 355 (Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob) a § 356

⁴¹ *Lehideux and Isorni v. France*, . 24662/94, rozsudek, § 34.

⁴² *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, . 49017/99, rozsudek, §§ 69-71.

⁴³ *Pavel Ivanov v. Russia*, . 35222/04, rozhodnutí o nepřijatelnosti, § 1.

⁴⁴ *Srov. Norwood v. UK*, . 23131/03, rozhodnutí o nepřijatelnosti.

⁴⁵ *Srov. Soulas and Others v. France*, . 15948/03 nebo *Le Pen v. France*, . 18788/09.

⁴⁶ *Garaudy v. France*, . 65831/01.

⁴⁷ Weaver, R. L., Delpierre N. Holocaust Denial and Governmentally Declared „Truth“: French and American Perspectives. *Texas Tech Law Review*. Vol. 41 (2009), s. 504.

⁴⁸ III. ÚS 358/96, s. 5 (zdroj: nalus.usoud.cz).

⁴⁹ I. ÚS 367/03, s. 6 (zdroj: nalus.usoud.cz).

(Podn cování k nenávisti v í skupin osob nebo k omezování jejich práv a svobod) trestního zákoníku z roku 2009. Dle komentá ové literatury je objektem prvního z t chto trestných in ochrana „klidného ob anského soužití“⁵⁰, zatímco u podn cování nenávisti je p edm tem ochrany sama rovnost lidí.⁵¹ Judikatura je v této oblasti pom rn skoupá, avšak k ústavnosti podobného trestného inu, a sice propagace hnutí sm ujícího k potla ení práv a svobod lov ka, se v roce 2011 vyjád il Ústavní soud. P ihlásil se ke konceptu bránící se demokracie⁵² a jím existenci tohoto trestného inu od vodnil, avšak pom rn st ízliv p ipomn l, že k jeho praktické aplikaci sm í dojít jen v „krajních p ípadech“.⁵³ Tyto záv ry lze nepochybn vztáhnout i na ostatní trestné iny postihující projevy nenávisti.

3. 4. Problematické aspekty soudního rozhodování

Z popsané soudní praxe je z ejmé, že v r zných zemích se srovnatelným hodnotovým zakotvením se soudy k trestání nenávistných projev stav jí velmi odlišn . Jelikož se pracuje s tak nejasným a emocemi nabitým pojmem, jakým je nenávist, nabízí se otázka, zda ponechání jeho definice zcela na soudech nenarušuje právní jistotu. Jedná se o zvlášt pal ivý problém v trestním právu, v n mž jako jedna ze základních zásad platí *nullum crimen sine lege certa*,⁵⁴ která je ostatn zakotvena jak v Listin základních práv a svobod (l. 39), tak v Evropské úmluv (l. 7).

Na tento problém trefn poukazuje soudce ESLP András Sajó ve svém disentním stanovisku ve v ci *Féret proti Belgii*: „*Lidé, v etn soudc , mají tendenci názory, se kterými nesouhlasí, ozna ovat za zjevn nep íjatelné a tudíž mimo sféru chrán ného projevu. P esto musíme být ve svých soudech nejobatr nší práv ve chvíli, kdy elíme názor m, jež se nám hnusí nebo jimi pohrdáme, protože naše osobní p esv d ení m že ovliv ovat náš úsudek o tom, co je a co není doopravdy nebezpe né.*“⁵⁵ Uplat uje se tak kritika soudního rozhodování z pozic právního realizmu, ba dokonce jeho specifické výše e, totiž intuicionismu, jehož p edstavitelem je nap íklad právní filosof Jerome Frank. Ten tvrdí, že je lidskou p írozeností soudce intuitivn se rozhodnout pro ur itý záv r a až zp tn hledat argumentaci pro jeho právn

⁵⁰Šámal, P., Šámalová, M. *Trestné iny proti po ádku ve v cech ve ejných: trestné iny narušující soužití lidí.* In: Šámal, P a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentá . 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3303.

⁵¹ Tamtéž, s. 3307.

⁵² IV. ÚS 2011/10, § 25.

⁵³ Tamtéž, § 28.

⁵⁴ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné.* 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 30-31.

⁵⁵ *Féret v. Belgium*, . 15615/07, disentní stanovisko soudce Andráse Sajó podpo eného soudcem Vladimírem Zagrebelským a soudkyní Nonou Tsotsoriou, § 2.

solidní obhájení.⁵⁶ Je nasnadě, že pro takový postup, by podvodný, je soudci ponecháno velmi mnoho prostoru v případě, kdy pracuje s flexibilními a legálně nijak nedefinovanými pojmy.

Na vysokou problematiku soudního posuzování v této oblasti lze reagovat bu prostředím jším vymezením příslušných pojmů v právních předpisech, nebo naopak spoléháním na regulaci jinými než trestními právními mechanismy. Tyto mohou být již zmíněné civilní žaloby, ale i zcela mimoprávní nástroje, mezi nimiž patří třeba různé etické kodexy vydávané pro vnější potřeby zaměstnavatelů, médií či vzdělávacími institucemi.⁵⁷

4. Skupiny nově chráněné před nenávisťnými projevy

Problematika nenávisťných projevů je velmi úzce navázána na zákaz diskriminace, který se vždy vztahuje na jasně vymezené chráněné skupiny. Antidiskriminační právní normy zásadně stanoví zakázané důvody rozlišování⁵⁸ a analogicky k tomu bývají vymezeny skupiny, které jsou právem chráněny před projevy nenávisti – kupodivu však tyto dvě množiny zpravidla nejsou zcela identické ani v rámci jednoho právního řádu. Zatímco třeba hanobení rasy je v západních společnostech obecně považováno za zcela nepřijatelné, kritické výroky na adresu sexuálních menšin se ozývají poměrně často⁵⁹ a aplikace doktríny *hate speech* na takové projevy je tudíž pro ně nejmenším sporná.

Průlomovým rozhodnutím byl v tomto směru rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z roku 2012 ve věci *Vejdeland proti Švédsku*. V něm se jednalo o členy organizace *Národní mládež*, kteří byli odsouzeni za trestný čin hanobení národní nebo etnické skupiny, jehož se měli dopustit tím, že distribuovali mezi žáky škol letáky upozorňující mimo jiné na to, že „společnost v posledních letech od odmítání homosexuality a dalších sexuálních deviací k plnému přijetí této deviantní úchylky“.⁶⁰ Soud tento postup podpořil a nepřímě ztotožnil zakázané diskriminační důvody se zakázanými terci nenávisťných projevů.⁶¹ Připustil sice, že stěžovatelé byli vedeni obecně přijatelnou pohnutkou, totiž vyvolat debatu o přístupu

⁵⁶ Sobek, T. *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011, s. 324-326.

⁵⁷ Jacobson, A., Schlink, B. *Hate Speech and Self-Restraint*. In: Herz, M., Molnar, P. Viz cit. Pozn. . 8, s. 217-241.

⁵⁸ Srov. Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z., eds. *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 74-77.

⁵⁹ Jakkoliv jsou homofobní výroky v posledních několika desetiletích považovány v západní společnosti za nepřijatelné, ještě v roce 1957 například vydal německý Spolkový ústavní soud rozhodnutí, ve kterém nepovažoval trestání homosexuálního pohlavního styku za protiústavní (BVerfGE 6, 389).

⁶⁰ *Vejdeland and Others v. Sweden*, . 1813/07, rozsudek, § 8.

⁶¹ Tamtéž, § 55.

k sexualitě ve školách, avšak odsoudil expresivní a urážlivý jazyk, který byl v letácích použit.⁶² Evropský soud pro lidská práva tak učinil další krok na cestě k akceptaci názoru, že jakákoliv diskriminace sexuálních menšin je nepřijatelná.⁶³

V Severní Americe v roce 2013 navázal na tento vývoj Nejvyšší soud Kanady, když potvrdil odsouzení muže, který protestoval na veřejných místech s transparenty vyzývajícími k odstranění homosexuality z veřejných škol.⁶⁴ Podobný přístup v téže době zaujal Nejvyšší soud Mexika, když se vyjádřil (byť v civilním sporu) velmi ostře proti urážlivým výrazům na adresu homosexuálů a stanovil, že takové projevy nepoživají ústavní ochrany.⁶⁵

Naopak Nejvyšší soud Spojených států spíše nepřekvapivě obdobně vyjádření bez dalšího podléhá pod ochranu Prvního dodatku. V rozhodnutí *Snyder v. Phelps* z roku 2013⁶⁶ byla poskytnuta ochrana poměrně extrémním homofobním projevům příslušníků náboženské sekty *Westboro Baptist Church*. Ti navštívili pohřeb náhodně vybraného amerického vojáka padnuvšího v Iráku a protestovali zde proti politice USA tolerující homosexualitu v armádě prostřednictvím transparentů s nápisy jako „Bůh nenávidí teplouše“ (*God Hates Fags*) nebo „Díky Bohu za mrtvé vojáky“ (*Thanks God for Dead Soldiers*).⁶⁷ Ačkoliv se zde jednalo o zcela zjevný nenávislný útok, soud jej poměrně jasnou většinou osm ku jedné prohlásil za nepostihitelný s odvodněním, že se týkal politické otázky a navíc se odehrál na veřejném prostranství.⁶⁸

Jeví se tedy jako evidentní, že cítí společností (potažmo soud) v otázce toho, kdo má být před projevy nenávisti chráněn, se mění velmi dynamicky vyvíjet. Klademe si tedy otázku, kde se trestání projevů nenávisti zastaví. Dosud vývoj v oblasti *hate speech* kopíruje antidiskriminační opatření, a tak je nejspíše jen otázkou času, kdy vznikne poptávka po trestání nepřijatelných výroků degradujících lidi i na základě jiných charakteristik, například pohlaví nebo zdravotního postižení.

⁶² Tamtéž, § 54.

⁶³ K tomu více: Konopka, P., Wintr, J. Svoboda projevů a postihování tzv. hate speech. *Jurisprudence*. 5/2012, s. 33-42.

⁶⁴ *Saskatchewan (Human Rights Commission) v. Whatcott*, 2013 SCC 11, [2013] 1 S. C. R. 467

⁶⁵ Mexico's Top Court: Anti-gay terms are hate speech, *Huffington Post*. 7. března 2013: <http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20130307/lt-mexico-homophobic-terms/>.

⁶⁶ *Snyder v. Phelps*, 562 U. S. ____ (2011). Jednalo se o v civilní žaloby na ochranu osobnosti, avšak tím spíše by se zde uvedené závěry uplatnily v trestním právu.

⁶⁷ Tamtéž, s. 2.

⁶⁸ Tamtéž, s. 8-9.

Závěr

Regulace *hate speech* je daleko komplikovanější fenomén, než se může na první pohled jevit. Je velice jednoduché na tomto poli obhájit poměrně tvrdá opatření, nebo je lze zaštitit ochranou lidské důstojnosti a bojem proti odpudivým ideologiím, které v historii světa napáchaly mnoho zla. Na druhé straně však stojí neméně důležité hodnoty pluralitní demokratické společnosti, jako je svoboda projevu a svoboda svědomí. Jako ve všech případech střet lidských práv je neobyčejně obtížné nalézt hranici, která dle rozumná opatření chrání jednotlivce před nepřípustnými zásahy do jejich integrity na straně jedné, a totalitní režimy urující, který názor je správný a který nebezpečný, na straně druhé. Zásadním problémem je potom nejasná a obvykle neadekvátně definovaná terminologie. I zde je tedy třeba pečlivě vážit každý krok na cestě k omezení svobody projevu a nenechat se zaslepit jednoduchým černobílým viděním světa, a to jak na straně zákonodárce, tak i soudce.

Seznam použitých pramen

Monografie, učebnice a komentáře

Barendt, E. *Freedom of Speech*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2005.

Bartoš, M. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010.

Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z., eds. *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.

Čepelka, M., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.

Gould, J. B. *Speak No Evil: Triumph of Hate Speech Regulation*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.

Herz, M., Molnar, P. *The Content and Context of Hate Speech*. New York: Cambridge University Press, 2012.

Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013.

Kmec, J., Kosařík, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státovada, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011.

Sobek, T. *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011.

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.

Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.

Články

Baker, C. E. *Hate Speech*. In: Herz, M., Molnar, P., 2012.

Bertoni, E. Hate speech under the American Convention on Human Rights. *ILSA Journal of International & Comparative Law*. Vol. 12, Issue 2 (Spring 2006), s. 569-574.

Bright, A. Hate Speech and Equality. *UCL Jurisprudence Review*. Vol. 12, s. 112-126.

Geleber, K. Hate Speech in Australia: Emerging Questions. *The University of New South Wales law journal*. Vol. 28, Issue 3, 2005, s. 861-863.

- Jacobson, A, Schlink, B. *Hate Speech and Self-Restraint*. In: Herz, M., Molnar, P., 2012.
- Kirk, J. Is Hate Speech Becoming the New Blasphemy? Lessons from an American Constitutional Dialectic. *Penn State Law Review*. Vol. 114 (2009), s. 571.
- Kon pka, P., Wintr, J. Svoboda projevu a postihování tzv. hate speech. *Jurisprudence*. 5/2012, s. 33-42.
- Mello, M. Hagan v. Australia: A Sign of the Emerging Notion of Hate Speech in Customary International Law. *Loyola of L. A International and Comparative Law Review*. Vol. 28, 2006, s. 365-378
- Mendel, T. *Does International Law Provide for Consistent Rules on Hate Speech?* In: Herz, M., Molnar, P., 2012.
- Parekh, B. *Is There a Case for Banning Hate Speech?* In: Herz, M., Molnar, P., 2012.
- Weaver, R. L., Delpierre N. Holocaust Denial and Governmentally Declared „Truth“: French and American Perspectives. *Texas Tech Law Review*. Vol. 41 (2009), s. 504.

Judikatura

Evropský soud pro lidská práva

- Communist Party of Germany v. Germany*, . 250/57, rozsudek.
- Handyside v. United Kingdom*, . 5493/72, rozsudek.
- Jersild v. Denmark*, . 15890/89, rozsudek Velkého senátu.
- Winfrove v. United Kingdom*, . 17490/90.
- Lehideux and Isorni v. France*, . 24662/94, rozsudek.
- Gerger v. Turkey*, . 24919/94.
- Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, . 49017/99, rozsudek.
- Garaudy v. France*, . 65831/01.
- Soulas and Others v. France*, . 15948/03.
- Norwood v. UK*, . 23131/03, rozhodnutí o nep ípustnosti.
- Pavel Ivanov v. Russia*, . 35222/04, rozhodnutí o nep ípustnosti.

Vejneland and Others v. Sweden, . 1813/07, rozsudek.

Le Pen v. France, . 18788/09.

Féret v. Belgium, . 15615/07, disentní stanovisko soudce Andráse Sajó podpořené soudcem Vladimírem Zagrebelským a soudkyní Nonou Tsotsoriou.

Nejvyšší soud USA

Schenck v. United States, 249 US 47 (1919).

Dennis v. United States, 341 US 494 (1951).

Beauharnais v. Illinois, 343 US 250 (1952).

Brown v. Board of Education Topeka, Kansas, 347 US 483 (1954).

Brandenburg v. Ohio, 395 US 444,447 (1969).

Black v. United States, 538 US 343 (2003).

Citizens United v Federal Election Commission, 558 US 310 (2010).

Snyder v. Phelps, 562 U. S. ____ (2011).

Odlíšná stanoviska soudců Blacka a Douglase k rozsudku *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444,447 (1969)

Ústavní soud R

III. ÚS 358/96.

I. ÚS 367/03.

IV. ÚS 2011/10.

Ostatní

BVerfGE 6, 389 (Německý Spolkový ústavní soud).

Saskatchewan (Human Rights Commission) v. Whatcott, 2013 SCC 11, [2013] 1 S. C. R. 467 (Nejvyšší soud Kanady).

Stanovisko Výboru pro lidská práva OSN v případě *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*. UN. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 a 385/1989.

Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze, Case No. ICTR-99-52-T, rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu z 3. prosince 2003.

Stanovisko Výboru pro odstranění rasové diskriminace ve věci *Stephen Hagan v. Australia*, U.N. Doc. CERD/C/62/D/26/2002 (2003).

Další zdroje

Mexico's Top Court: Anti-gay terms are hate speech, *Huffington Post*. 7. března 2013, dostupné na: <http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20130307/lt-mexico-homophobic-terms/>.

Russia 2013 Human Rights Report. U. S. Department of State, dostupný na internetové stránce: <http://www.state.gov/documents/organization/220536.pdf>.

Shrnutí rozsudku Norimberského trestního tribunálu ve věci *Streicher*: <http://avalon.law.yale.edu/imt/judstrei.asp>.

Anotace

Tématem seminární práce je právní regulace projevů nenávisti s důrazem na jejich trestně právní sankcionování. Po stručném uvedení do problematiky omezování svobody projevu jako základního lidského práva se rozebírají obecné argumenty pro i proti trestání tzv. *hate speech*. Následuje rozbor dané problematiky v mezinárodním právu veřejném, a to jak optikou mezinárodních smluv a rozhodovací praxe nadnárodních organizací a jejich institucí, tak z pohledu obyčejového práva. V dalším oddíle se text zabývá rozhodovací praxí soudů po celém světě s důrazem na Nejvyšší soud USA a Evropský soud pro lidská práva jako dva doktrinní protipóly. Upozorňuje se také na nástrahy soudního rozhodování ve věcech projevu a problematiku nastavení definice jednotlivých neurčitých pojmů, jako je právo nenávisť. V závěru jsou popsány nové trendy na poli ochrany zranitelných skupin před nebezpečnými projevy.

Summary

This paper focuses on criminal regulation of hate speech. At first, a brief introduction to free speech as one of the basic human rights is offered, followed by an overview of the main arguments in favour of criminalization of hate speech as well as arguments against it. The paper continues by assessing the hate speech doctrine in public international law, viewed through optics of international treaties on the one hand, and customary international law on the other. That is followed by a chapter on jurisprudence emphasising the US Supreme Court and the European Court of Human Rights as two doctrinal counterparts. The risks of judicial decision-making in matters of speech are then pointed out as well as the problems with defining broad terms, such as hatred. At the end, new trends on the field of protecting vulnerable groups from dangerous speech are analysed.